Iulian FILIP
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

DIHOTOMII ÎN TEATRUL COMIC POPULAR, VALOAREA EFORTULUI DEPUS ŞI PARABOLA SFÂRÂIACULUI LA ION CREANGĂ ŞI VICTOR CIRIMPEI

Abstract. The ethnologist Victor Cirimpei realizes an essential self-portrait in the volume of synthesis *The folkloric, literary and political-national comics*, in which there are reflected all the components of his complex formula of research, developped/dotted in the 30 chapters of the book. The anniversary ethnologist understands to „weigh" in his manner his contribution, emphasizing/directing the reader's attention to what he considers his duty: „concerned before with the mythology, the beginnings of the popular culture, the Thracian nation, the Romanian ethnological, the history and the literary criticism – the comics' configuration remains a little ignored".

Keywords: syncretic-spectacular aspect, the folkloric comics, the literary comics, comic theater, improvisational theater, subtle pettifogger, hostage of the detail, generators of the folkloric amusement, a particular kind of people.

Într-o carte mai deosebită a lui Friedrich Nietzsche, *Ştiința voioasă*, descopăr, imediat după „Prefața la ediția a II-a (1886)", în blocul de epigrame cu genericul „GLUMĂ, VICLENIE ŞI RĂZBUNARE" (şi cu specificarea „PRELUDIU ÎN RIME GERMANE"), poezia *Rugăminte* (Bucureşti, HUMANITAS, 2013, p. 24), care mi-i de camerton alocuțiunii mele: „La mulți le pot citi în gând,/ dar nu ştiu însumi cine sunt!/ Mi-e ochiul prea apropiat –/ nu-s ce observ şi-am observat./ Mi-aş folosi cu mult mai bine,/ de-aş sta îndepărtat de mine".

Motivul observării în genere şi al observării de sine este reluat de Nietzsche în mai multe rânduri, dar provocatoare e meditația neamțului întitulată „Trăiască fizica!" de la pagina 212: „Câți oameni se pricep să observe? Şi printre cei puțini care se pricep – câți se observă pe ei înşişi?"

Francezul de Jules Renard în celebrul său *Jurnal* (Jules Renard, *Jurnal,* Bucureşti, Ed. UNIVERS, 1979, p.90) emite o întrebare apropiată contextului: „să trăieşti şi să-ți judeci viața: care om e capabil şi de una, şi de alta?"

Victor Cirimpei, venitul pe lume în a 15-cea zi de făurar, îşi realizează un auto-portret în numai 15 rânduri în cartea apărută acum un an şi jumătate *Comicul folcloric, literar şi politic-național* (Chişinău, Profesional Service, 2013, p.13): „Prezentul volum, cu 30 de capitole variate ca dimensiuni, grupate în 5 secțiuni cvasitematice, oferă tratamente conceptuale pentru comicul folcloric, literar, politic-național, dar şi injecții contra «maladiilor» cu pricina.

BDD-A19935 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 05:19:11 UTC)

Preocupat până acum (ani avem 73/74) de mitologie, începuturi ale culturii populare, seminţia tracilor, etnologicul românilor, istorie şi critică literară – configuraţia comicului ne rămâne întru câtva neglijată.

Unei lucrări de ultimă oră (*Philologia*, Chişinău, 2013, nr. 1-2), mai mult serioasă decât «comică», (nu şi fără de câte o sfârlă), cu similitudini în capitolul 24, i-am zis «Reflexe de vorbă tracică pe parcurs de milenii în limbile diferitor popoare» (în ultimă redacţie: *Vocabulă tracică pe parcurs de milenii*), neuitând însă şi etniile antetrace, de vreo «patruzeci de mii de ani în urmă» (?!... – ia vedeţi, dimpreună cu *tratamentele* oferite, la cam cât iese ca valoare efortul depus [nu e doar un sfârâiac, sper]".

Omagiatul nostru provoacă în felul acesta cântarele (potrivite la asemenea ocazii), luându-şi-l pe Creangă de reper, dar face un avertisment necesar, pe care tot Nietzsche îl formulează în epigrama sa *Principiul celor foarte rafinaţi*: „Mai curând tiptil s-o iei,/ Nu pe labe late!/ Mai curând prin borţi de chei,/ Nu prin uşi căscate!" (op. cit., p. 28)

Victor Cirimpei e un chiţibuşar rafinat, ostatec al detaliului potrivit în angrenajele sale conceptuale, un foarte bun cititor şi valoros ascultător, îndeosebi pe segmentul erupţiilor comice în expediţii ori sindrofii de diferită configuraţie, dar şi în dimensiunea poeziei (nu doar celei cu despletiri comice). Toate aceste calităţi se răzbună pe redutabilul etnolog, care nu prea poate spune bancuri. Cel puţin, nu le spune la fel de bine cum ştie a le asculta din gura incontestabililor virtuoşi ai spunerii bancurilor.

Despre relaţia scriitorului-cercetător cu cititorul: Victor Cirimpei are ieşire la un mai larg auditoriu prin filiera comicului. De la tirajarea mai îmbelşugată a producţiilor comice, îngrijite corespunzător de către etnolog, îi provine o notorietate mai sporită, creându-i-se însă o imagine, întru câtva, îngustată, de specialist în comicării. Să se supere pe asemenea percepţie şi inerţie? E şi cazul stereotip al etichetărilor tip *scriitor al copiilor* pentru autori complecşi, răsplătiţi mai generos, mai gălăgios de micii cititori.

Insistenţa, accentuarea în autoportretul citat a domeniilor diverse de cercetare sunt necesare şi pentru cuprinderea spectrului întreg de eforturi depuse, unde investigaţiile în straturi de spiritualitate tracică se învecinează cu şantiere de mai încoace (din timpurile cronicarilor, clasicilor), dar şi cu cetiri pe îndelete ale scriitorilor foarte diferiţi la stil şi la ani, dar şi cu supărări pe gafele şi ticăloşiile contemporanilor din chiar imediata vecinătate (colegi de studenţie, de activitate academică), unde satira, sarcasmul, persiflarea îşi au aplicare ilustrativă de toată convingerea.

I-a reuşit autoportretul. Arhitectul cărţii a structurat meticulos cele treizeci de capitole, strecurând între ele două expuneri aparent discordante: un capitol intitulat *bibliografie comentată* (*Umorul popular de esenţă tracică la români şi bulgari* – p. 29) şi un capitol de alfabetizare în domeniu (*Cum arată ca specii de folclor publicat anecdota, snoava, gluma, pidosnicia, răspunsul isteţ* – p. 128). În două feluri nuanţează/ înfrumuseţează autoportretul bibliografia triată, valorificată de către protagonist şi propusă generos eventualilor continuatori în domeniu: enumerarea „suflorilor" şi deschiderea

BDD-A19935 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 05:19:11 UTC)

laboratorului intim în fața viitorilor etnologi. Element edificator, cu o paralelă contextuală, la B. P. Hasdeu (p. 32): „care, adolescent fiind, a cules materiale de etnografie şi folclor". E şi cazul destinului propriu: Victor Cirimpei a cules folclor şi materiale etnografice încă în anii de şcoală, intuindu-şi de timpuriu vocația. De la acele îndeletniciri şcolăreşti până la avansarea de la două specii de folclor comic (snoava şi anecdota) la cinci (+ gluma, pidosnicia, răspunsul isteț) e îndeletnicirea serioasă a lui Victor Cirimpei de cultura populară a râsului.

Îmi place presărarea cenuşii pe creştetul propriu (cam înzăpezit) în relația cu comicul („configurația comicului ne rămâne întru câtva neglijată") şi constat această întorsătură de frază un eficient procedeu de a momi microscoape mai atente la *Intrarea dinspre traci pe domeniul comicului* (astfel se intitulează prima secțiune a cărții).

Intrigă suplimentară pentru exegeții teatrului se conține în chiar prima frază din capitolul 1: „Râsul (comicul) popular ține de cultura populară a râsului, este aspectul de bază sincretic-spectaculos al culturii comice spontane populare de manifestare publică, realizat în sfera de interferență a vieții cu arta". (p. 16)

Conducătorul ştiințific al meu la teza de doctorat, doctorul în ştiințe filologice Victor Cirimpei configurează următoarea treaptă/scenă a noțiunii de teatru ambulant, care s-a impus atenției oamenilor de cultură prin teatrele de bâlci din Anglia, Rusia, Italia. Formula *şapito* de teatru, de circ vine în continuarea acelor vechi şi provizorii scene, care lipsesc teatrului românesc din dimensiunea populară, teatru mai ambulant, mai dinamic decât în alte culturi, teatru care trece cu spectacolele sale de la casă la casă, onorând omul la casa lui cu aceste mesaje ajunse în scenă un piculeț pe altă filieră decât spectacolele de bâlci britanice, ruseşti, italiene. Mă refer permanent la unicitatea teatrului folcloric românesc, care realizează un amplu repertoriu de reprezentații cu măşti zoomorfe (*Capre, Căluți, Urşi, Cerbi, Berbeci, Cocostârci...*), alaiuri (*Mălănci, Arnăuți, Nunta țării, Căluşarii, Steagul cu geavrele...*) şi piese cu subiecte realizate (*Ceata lui Jianu, Irozii, Brâncovenii, Ceata lui Novac, Haiducii...*). Manifestarea acestui fel de teatru e legat de calendarul sărbătorilor de iarnă şi de cel al solstițiului de vară (*Armindeni, Rusalii*).

Prin afirmația citată, „aspectul de bază sincretic-spectaculos al culturii comice spontane populare", Victor Cirimpei mişcă laboratorul, echipamentul eventualului cercetător al scrierilor sale, pe dimensiunea teatrului improvizat. Dar diferite-s situațiile de manifestare a fenomenului înveselitor, iar această diferență nuanțează şi gradul de spontaneitate a declanşării glumelor, bancurilor, snoavelor „improvizate sau reamintite amuzant (şi aluziv) în cadrul petrecerilor colective de tip ritualic şi al celor de muncă în comun la clăci, la „ajutat", şezători". (p. 16) Dar fulgerări de vorbe spirituale, hazlii, în replică se manifestă *din mers* în orice situații. „Declanşatoare de haz şi voie bună sunt vorbele istețe şi comportamentul comic al anumitor oameni din popor – interpreți ai spectacolelor improvizate, buni conocari şi hăitori, ageri creatori de strigături în timpul jocului, iscusiți născocitori de glume şi poveşti, de snoave şi anecdote. Acestora le revine sarcina transformării imediate şi de circumstanță a unor aspecte de viață

BDD-A19935 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 05:19:11 UTC)

în forme de artă incipientă sau, cel puțin, de readucere în atenția publicului a unor glume folclorice potrivite momentului. Perceperea şi susținerea comicului însă este în puterea oricărui participant la întrunirile colective de petrecere sau de muncă, în anume feluri organizate prin tradiție.” (p. 17)

Să nu ne scape grija autorului că avem de reper *la ce bun şi pentru care valoare* a râsului e efortul său (şi al altora): „Umorul şi râsul ajută la stabilirea comunicării, la facilitarea contactului, reduc ostilitatea, eliberează tensiunile şi oferă distracție” (aici Victor Cirimpei îl citează pe antropologul olandez Henk Driessen, p. 16).

Acestui „anumit fel de oameni din popor” Victor Cirimpei îi consacră un capitol aparte, intitulat *Generatorii înveselirii folclorice.* Pentru motivul *vesel, veseli, înveselire* ar fi de mare folos – s-ar nuanța seriozitatea cercetării *râsului* – abaterea prin paginile consacrate de Arthur Schopenhauer acestor puțini norocoşi dintre oameni, care pot fi veseli şi pot înveseli.

Mai întâi etichetarea celeilalte tagme de indivizi... cu tot dinadinsul serioşi şi gravi: „...dacă individualitatea este de calitate rea, toate plăcerile sunt ca vinurile bune într-o gură amărâtă de fiere.” (*Aforisme asupra înțelepciunii în* viață, Chişinău, Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1994, p. 21)

Despre tagma fericiților: „Astfel bunurile personale, precum este un caracter nobil, un cap deştept, un temperament fericit, o dispoziție voioasă şi un trup bine organizat şi sănătos... sunt cele mai însemnătoare pentru fericirea noastră, din care cauză ar trebui să stăruim cu mult mai mult întru păstrarea şi dezvoltarea lor decât întru dobândirea bunurilor materiale şi a reputației. / Însă, ceea ce, întru toate, contribuie mai de-a dreptul la fericirea omului este veselia: căci această calitate se răsplăteşte îndată pe sine. Cine este vesel are totdeauna pentru ce: tocmai pentru că este. Această calitate singură poate înlocui orice altă avere...” (p. 22) Şi în pagina următoare (p. 23): „...este foarte nesigur dacă grijile sunt în stare să îndrepteze lucrurile; pe când veselia este un câştig neîndoios şi de-a gata. / De aceea ar fi bine să căutăm mai întâi a ne păstra deplina sănătate, a cărei floare este veselia”.

Uluitoare, distonante imnuri *Ecleziastului* înălțate veseliei – în vecinătatea refrenicelor *deşertăciuni ale deşertăciunii:* „Am lăudat dar petrecerea, pentru că nu este altă fericire pentru om supt soare decât să mănânce şi să bea şi să se veselească; iată ce trebuie să-l însoțească în mijlocul muncii lui, în zilele vieții pe cari i le dă Dumnezeu supt soare”. (8, versetul 15)

Generatorii veseliei sunt personaje notorii în comunități, eventualele spectacole spontane axându-se pe harurile lor duble (remarca lui Victor Cirimpei): „Plăsmuirile râsului folcloric denotă inventivitate creatoare de grad înalt, povestitorii populari transformând realități reprobabile în imagini artistice înveselitoare. Actul creator de orientare comică presupune deci un dublu proces de creație – descrierea vieții în imagini (1) şi tratarea ei comică (2) – facultate intelectuală aleasă a unor generatori ai râsului folcloric, dezvăluit pe înțelesul şi placul celor mulți. Aşadar, transpunerea poetică,

BDD-A19935 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 05:19:11 UTC)

în imagini, a realității fiind condiția de bază a artei în genere, în povestirea de factură comică această transpunere este completată prin o tratare specială, declanşatoare de ilaritate". (p. 24) Cercetătorul nostru accentuează şi nuanțează explicativ „capacitatea creatoare a generatorilor de râs gen Pepelea/Păcală/Tândală de a prezenta verbal o contradicție a realității, o necorespundere a esenței deşarte a unui fenomen cu aparența sa pretențioasă şi a o reda în aşa fel, ca să fie reliefat comicul fațetelor contradicției. Astfel expusă, o contradicție de acum este metaforă, fără a avea neapărat suportul altor procedee şi figuri poetice". (p. 24)

În paralel cu fixarea „distribuției" în teatrul comic spontan popular, Victor Cirimpei revine cu insistență la pionieratul lui Teodor Stamati că „cea dintâi prezență în presă a unei narațiuni de folclor comic românesc, o snoavă, cu «iroul fabulos [excepțional]» *Pepelea*, ține de anul 1841 – atunci Teodor Stamati, profesor de fizică, istorie naturală şi matematici, doctor în filosofie şi artele frumoase[9] {[9]Cu diploma respectivă, din 1837, a Societăəii Savanəilor Austriei (Viena)} la Academia Mihăileană din Iaşi, publică, în gazeta politică şi literară *Albina Românească*, textul *Pepelea se tocmeşte argat la un român, numit Vasile Răuț*". (p. 22)

Complice la realizarea unei stări de spirit adecvate spectacolului comic spontan e ascultătorul. „Producerea ilarității rezultă… în urma asimilării de către ascultător a relatării povestitorului. Altfel zis, odată realizată, o piesă comică urmează a fi reinterpretată în mod creator de ascultător prin propria viziune intelectuală". Aici atenție sporită la remarca lui Victor Cirimpei în adresa celor doi coautori: „În asemenea fază de recreare a situației comice, ascultătorului îi revine un rol mult mai activ decât povestitorului; acum el trebuie să ajungă la starea de a râde, nu povestitorul. El însă nu va râde până nu va parcurge cu propria capacitate creativă schema de acum elaborată a fațetelor comice ale unei contradicții. Atât pentru creator, cât şi pentru ascultător, actul de creație/recreare este natural, ingenuu, spontan, fără efort special, mecanismul obținerii efectului comic rămânând pentru ei în afara analiticului". (p. 25)

Dihotomiei din dimensiunea atelierului de creație, i se alătură dihotomia *Păcală-păcălitul, Păcală-Tândală*, din galeria personajelor. „Spre deosebire de alte specii folclorice, narațiunile comice, menite a stigmatiza glumeț („fără rană adâncă") laturile negative ale vieții, au, în fond, personaje sociale condamnabile; actantul negativ este principalul erou al narațiunii. Atât chipul acestuia, cât şi acțiunile sale, devin ținta glumelor şi derâderii. Măştile unui Păcală, bun sau rău, sunt folosite cu pricepere de creatorul popular pentru a condamna, direct sau disimulat, felurite vicii sociale, calități ale unor oameni. Un Păcală întruchipează toate ipostazele umane regretabile, negative, fie că le demască direct, fie că le simulează, aparent acceptându-le". (p. 25)

Teodor Stamati îl proclama pe Pepelea „irou fabulos", dar nici Pepelea, nici Păcală, nici Tândală nu sunt fideli unui ori altui statut – *bun* ori *rău.* În diferite texte, variante chiar, celebrele personaje ale „eposului nostru comic" îşi mai schimbă rolurile.

BDD-A19935 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 05:19:11 UTC)

E bucătăria genului comic, maşinăria producătoare de voie bună, arta înveselitoare, pe care etnologul Victor Cirimpei a luat-o la modul cel mai serios în calcul, găsindu-i locul, arătând-o cu faţetele-i spectaculoase-curative şi explicându-i existenţa în timp, resorturile funcţionale, impunându-se chiar el ca un autor-cercetător-personaj complex, în permanentă firească insuficienţă de timp în faţa provocărilor plurale, care i-au marcat destinul, împlinindu-i-l.

În încheierea acestei cercetări a autoportretului mozaical, ce şi l-a configurat – prin această carte de totalizare – etnologul Victor Cirimpei, surprinde lipsa unui capitol foarte la îndemâna exegetului râsului popular, capitol, pe care eu l-aşi întitula cam astfel: *Fenomenul verbal „matern" (al „mat"-ului ori „mati"-ului) la ruşi şi „uliţa mare" ori oazele/sindroftile de libertăţi verbale româneşti.*

Vorbind despre poveştile corosive ale lui Creangă, Eugen Simion iată cum vede fenomenul: „Creangă lasă aici deoparte... formulele învăluitoare şi decenţă ţărănească tradiţională când e vorba de viaţa intimă a bărbatului şi a femeii şi narează direct, cu ostentaţie chiar, într-un limbaj fără perdea, istoriile deocheate din viaţa satului. Asemenea istorii circulă în lumea ţărănească, numai că ele sunt spuse cu fereală în cercuri restrânse, de regulă masculine, evitând destinatarul public. Este altă faţă a *civilizaţiei decenţei*, cum este civilizaţia rurală românească: cultura din umbră, limbajul ascuns, slobod, «neruşinat» şi colorat..." (Eugen Simion. *Ion* Creangă, *Cruzimea unui moralist jovial*. Iaşi, Princeps Edit, 2011, p. 153)

Victor Cirimpei are, cred, pregătirea să atace acest fond dominant de subiecte/istorioare slobode din repertoriul comicului popular, pregătind şi un bloc de texte (mai voluminos decât instructivul capitol ilustrat despre speciile comicului în volumul citat), dar şi un studiu mai amplu despre ambianţele *boccacciene* (remarca lui Eugen Simion), unde se declanşează limbajul ascuns în trierea şi modernizarea repertoriului înveselitor degustat etern şi în permanenţă de cercurile cele mai diverse de inşi mai sinceri ori mai ipocriţi.

BDD-A19935 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 05:19:11 UTC)